

خ

بلند، سپیندارا (۳-۶) سالی کو
هاتیته برین و سپیکرن.
خار (Xar): سترین داری یان گولین،
درک.

خارا (Xara): جوره کی بهری
رهقه (گرانیت) - جوره کی پهروکی
نارموبشی یه.

خاراندن (Xaranden): خوراندن.
خاریشت (Xarpušt): سیخور،
ژویژی.

خارخار (Xarxar): خوریانا له شی -
دل نیگه رانی، پهریشانی.

خاره (Xarê): چاکوچی ناسنگه را.
خاز (Xaz): کیم، عه داف - قریژ و
قیشار - جوره کی پهروکی کتانی
یه.

خازنه (Xazenê): دش (خویشکا
ژنی).

خازه (Xazê): جه بل (تهقنا

خ (Xa): تپیا نه هی یه ژئه لفابیتیا
زمانی فارسی. دهندهک په یقان دا
دهیته گوهارتن ب (ه ای، وه کی):
(خسته = هسته: بهرک) و
هندهک جارا ژی دبیته (غ)،
وه کی: (تاخ = تاغ: جوره کی داری
یه).

خا (Xa): مل، شان - چالا کو نائین
حه مام و لیتانگه هی تیدا خرغه
دبیت.

خاتوله (Xatûlê): فند و فیل،
حیله.

خاج (Xac): خاج (صلیب) - نهرمه یی
گوهی کو گوهارکا دکه نی.

خاغام (Xaxam): زانا و
پیشه و ایتن دینی یتن جو هیا.

خاد (Xad): فزنده کی وه کی
قهل (قر) یه.

خاده (Xade-ê): داری راست و

- ثاماده کری بو پیترادانی).
خاستن (Xasten): رابوونه سه رخوه، ههستان - راوهستیان.
خاش (Xaş): خه سوی (دهبکا میتری یان ژنی) - نه قیندار (ا - ئ) پهریشان.
خاشاک (Xaşak): هویرکی داری یان گیای یان کای.
خاک (Xak): ناخ (ته خا بسهرقه یا ئهردی) - ناخ (وهلات - وار).
خاکستر (Xakêster): خولهی.
خاگینه (Xagîne): هیتکا مریشکی یا لبهه دوهنی پشتی زهرک و سپیک دهینه تیکه لکرن.
خالم (Xalum): مار، ماری گه زنده.
خالو (Xalû): خال (برایی دهیکتی) - زرنا (نامیره کی موزیکتی یه).
خام (Xam): خاڤ، نه که لاندی.
خام درایی (Xam derayî): ژ بهر ناخفتن، ناخفتنن بیهوده کرن.
خاموش (Xamûş): بی دهنگ بوون، نه ناخفتن، نارام - ته مراندی، فه مریای (بو چراک و ناگری یان ههه تشسته کی کاره بایی).
خامه (Xame-ê): نارمویشی خاڤ، نارمویشی نه بادای - له قهن یان ههه تشسته کی کو پی بنقیسن - دوهن یان نیفشکی کو بسهر شیر دکه قیت - کومتین خشبه رکا.
خان (Xan): خانی - شانان زرکیتکی.
خاندان (Xandan-Xanedan): خیزان - بنه مال.
خانواده (Xanevade): خیزان، ژن و عه یال - بنه مال، کهس و کار، خزم.
خان و مان (Xano man): ژ دو په یشتین (خان) و (مان) کو ههردو هه قواتایین ههفن و ئانکویا (مال یان کهسین کود مالی دا دژین) ددهت و (و - ئالاقی په یوهندی بی) پیک دهیت؛ هندهک جار (خانمان) ژی دهیت.
خانه (Xanê): خانی.
خانه داماد (Xanêdamad): زاقایی کو لجهم خه زویر و خه سويا خوه دژیت.
خانه زاد (Xanêzad): زاروکی خولام و خوداما کول مالا ئاغای

- هاتیبته سهر دونیایی. **خانی (Xanî):** برکا ئاڤی.
- راستین داری. **خاو (Xav):** خو - پویرتکی
- مه حفویر یان په روکیتن مه خمه لی. **خاور (Xaver):** رۆژهلالت (د کهشن دا بۆ رۆژئاڤا ژبی بکار دئینان) - ستی، درک.
- مه زن و ستویر. **خاور (Xavur):** میتری.
- خپله (Xepele-Xêpêlê):** مرۆڤی قهله و کورتک، مرۆڤی قوت و خری.
- ختار (Xetar):** ئاده (ئاده کرنا برنجی و نوکا و.....هتد).
- ختن (Xuten):** ناڤی که فنی پارچه ک ژ (ترکستانا چینتی) کو (مسک) ا وی یا کوژ نافکا خه زالا دکه قیت یا ناڤداره.
- ختنبر (Xetenber):** هه ژاری کو ناڤی لخواه بدت کو یی زه نگیینه یان ژبی زه نگیینی کو خوه ب هه ژار و دهستکورت بینته دهر.
- خچاره (Xucare):** پچه ک، کیمه ک، دهمه کی کورت.
- خجالت (Xecalet-Xêcalet):** شه رم. هه رچه نده یا ژ په ییڤا (خجل) ا عه ره بی هاتیه وه رگرتن لی ئەڤ په ییڤه بخوه د عه ره بی دا نینه.
- خجسته (Xucestê):** پیروز، مباره ک.
- خجک (Xecek):** له ککه، داغ،
- هاتیبته سهر دونیایی.
- خانی (Xanî):** برکا ئاڤی.
- خاو (Xav):** خو - پویرتکی
- مه حفویر یان په روکیتن مه خمه لی.
- خاور (Xaver):** رۆژهلالت (د کهشن دا بۆ رۆژئاڤا ژبی بکار دئینان) - ستی، درک.
- خاور (Xavur):** میتری.
- خاورمیانه (Xavermîyanê):** رۆژهلالتا ناڤه راست.
- خاوش (Xavuş):** خیاری کو بۆ توفی بهیلن.
- خاول (Xavul):** میتری.
- خایسک (Xayêsk):** چاکوچی ناسنگه ران.
- خایه (Xayê):** هیک - رطل، گون.
- خاییدن (Xayîden):** جویتن، تشته ک ل ناڤ ددانان را هویره ویرکرن و نه رم کرن.
- خباره (Xebare):** چست و چه له ک، زیره ک.
- خباک (Xebak):** چاردیواری سهر شه کری کو چیل و په زا بکه نه تیڤه.
- خبوک (Xebûk):** موکوم، بنه جه.
- خپچه (Xepçê):** چقین زراف و

خرپا.	خال، نیشان.
خر (Xerr): کور (تهقنا رهش و لیچ و بین نه خواهش).	خجیدن (Xucîden): خرغه بوون.
خر (Xêr): حه فک، گه وری.	خجیر (Xucîr): جوان، ده لال.
خرابات (Xerabat): مه یخانه، مه یکه ده.	خدا (Xuda): خودا، به زدان - خودان.
خراره (Xerarê): ئاوازا گری ده می.	خداوند (Xudavend): خودا، به زدان.
کوژ حه فکی ده رد که فیت.	خدرک (Xedrek): بزوتی گهش - گه شاتی یا په لا.
خراش (Xeraş): سه لخن - فه رمانه ب سه لاندنی، ئانکو: سه لخنه.	خدره (Xudre): چریسکین ئاگری.
خراشیدن (Xeraşîden): سه لخن، که لداچۆن.	خدنک (Xedeng): خه دهنک، داری موکومی کو تیر و رما ژئی چیدکه ن.
خراشیده (Xeraşîdê): سه لختی، که لداچۆی.	خدو (Xudû): تف، گلیز، ئاقشا ده فی.
خرام (Xeram): ره فتارا هیدی و ب نازداری - موژده، مزگینی - شادی، خوشی.	خدوک (Xedûk): په ریشان، پیکداچووی، خه مگین.
خرامین (Xeramîn): چه روان، جهی چه را گیانه وه را.	خدیش (Xedîş): مه زنی مالی - ژنکا مه زنا مالی.
خربار (Xerbar): خرار، باری که ره کی.	خر (Xer): کهر (بو نافی نیری «خر» دهیته گوتن، لی بو نافی می بی فی گیانه وه ری (ماکه ر) ئ، په یفا «ماچه» دهیته گوتن) - هه ر تشته کی گر و مه زن - ل پیشیا هنده ک په یفا دهیت و مایی خوه د ئانکوا وان دکت، وه کی: خرچنگ،
خریزه (Xerbuzê): گوندۆر.	
خربزه زار (Xerbuzêzar): وه رزی گوندۆرا، زه فیا گوندۆرا.	
خربوز (Xerbûz): شه فه رقینک، چه کچه کوبله، شه مشه مه کویره.	

هه یفا دویمایی ژ وه رزی بهاری، و
 ناخی رۆژا شه شتی یه ژ هه می
 هه یفین سالا هه تافی و ناخی
 فریشته کی یه د ئولی زه رده شتی دا.
خردادگان (Xurdadgan): جه ژنه کا
 که فنا پارسی یان بوو کول رۆژا
 شه شتی ژ هه یفا خرداد نهف جه ژنه
 دهاته کرن و ژ بهر هندی دکرنه
 جه ژن کو ناخی رۆژی و مه هی
 هه ردو دبوو (خرداد).
خردسال (Xurdsal): کور یان کچین
 کوژی وان ژ پینج سالیی کیمتر
 بیت.
خردل (Xerdêl): ترسنوک، کولافه.
خردمند (Xêredmend): ب ژیر،
 ب عاقل، زانا، هشیار.
خرده (Xurdê): هویر، بچویک -
 کیم، پچهک - چریسکین ناگری.
خرزه (Xerzêh): نیر - نامیری
 گوهنیلیی زه لامی هه گهر دریتژ و
 ستوبر بیت.
خرس (Xêrs): هرچ.
خرست (Xerest): گه لهک
 سه رخوش، زیده مه ست.
خرسته (Xêrêstê): زیری.
خرسک (Xêrsek): کورتکریا په یفا

ههروه سا ناخین (خربواز، خرببواز،
 خربوز، پیواز، خرببواز، شپ پره)
 ژی هه نه.
خرپا (Xerpa): ستوینی داری یان
 ئاسنی کو داننه بن پرا یان بانئ
 خانی دا موکوم راوه ستیت.
خرتال (Xertal): که قلی چیلی کو
 پری پاره و زپ و زبش بکه ن.
خرجسته (Xercestê): شهر و شور
 - دهنگ و دۆر، هوسه و هه را -
 که سی کو نه ژ عه شیره کی بیت و
 خوه ژ وی عه شیرئ بژمیریت.
خرچنگ (Xerçeng): کیتژاله،
 قیرژال - ههروه سا ناخی
 بورجا (کیتژاله = سرطان) ه.
خورخجیون (Xorxucîven):
 کابویس.
خرخه (Xêrxêrê): گه وری.
خرخسه (Xerxesê): فرندی کو
 نیچیرشان ب رهخ ته لهی شه
 گرتدهت دا هندهک فرندین دی ژ
 بهر وی بکه فن وی ته لهی.
خرد (Xêred): هوش، عه قل.
خرد (Xurd): هویر، بچویک.
خرداد (Xurdad): ناخی هه یفا
 سی یی یه ژ سالا هه تافی، ئانکو

- خرما بن (Xurma bun):** دارا خورمى.
- خرمک (Xermek):** موهرکين رهش و سپى کو دئىخنه ستویى بچویکا دا نه ئیتته چاقين کرن.
- خرمگس (Xermeges):** که رموز. ههروهسا (خرمنج) ژى لکاره.
- خرمن (Xermen):** گهنم يان جههين ناماده کو پشتى گيره کرنى و دانه باى ل بيدهرى هاتبتته کو مکرن.
- خرمنکوب (Xermenkûb):** جه نجهر.
- خرمنگاه (Xermengah):** بيدهر.
- خرناس (Xurnas):** دهنگى خرخرى دهنى ژ گه وريا که سى نقشستى دهيت.
- خروار (Xervar):** خرار، بارى که رهكى کو نيزىكى سى سه د کيلوگرامايه - وهكى کهرى، مينا کهرى.
- خروس (Xurûs):** دیکل. ههروهسا په ييقين (خرو، خروچ، خروه وخره) ژى لکارن.
- خروس خوان (Xurûsxwan):** دهنى سپيدى وهكى دیکل بانگ
- (خرس = هرچ) - هرچى بچویک - کویکا هرچى - جوړه کى مهحفویرا به کو پويرتکى وى دريژه. **خرسند (Xursend):** خووشحال، شاد، که ييف خووش.
- خرفستر (Xerfester):** گیانه وهرى ب زیان، وهكى: مار، دوپيشک، زرکيتک، کولى و.....هتد.
- خرک (Xerek):** کهرى بچویک - چارپیکا کو کارگه ر ل دهنى ناآکارنا خانى لسهر کار دکهن - نالافه کى بچویکه کو تيلين ناميرين موزیکى وهكى (سنتور و بزقى) لسهر را دبورن - جوړه کى خورما هشک کريه.
- خرکمان (Xerkeman):** ته لها کو بو طورى و رویشى و گورگ و.....هتد دهيتته فه دان.
- خرکوف (Xerkûf):** بوم يان کوندا مه زن.
- خرگاه (Xergah):** خيشه تا مه زن.
- خرگوش (Xergûş):** کيشرويشک - ههروهسا ناقى بورجه کى په ژى.
- خرم (Xurrem):** شاد، خووش - جهه کى تازه و خوش.
- خرما (Xurma):** خورمه.

- ددهت.
خروسه (Xurûsê): تیتلکا قوزی.
خروش (Xurûş): ههوار و قیری ل
 دهمی قههرینی - هۆسه و ههرا،
 دهنگ و دۆر.
خروشیدن (Xurûşîden): ههوار
 راهیلان، قیری شه دان.
خره (Xurre-ê): نویره، گوری،
 تیروژک، روناھی.
خریدار (Xerîdar): بکړ.
خریدن (Xerîden): کرین (کاری)
 کرینا تشته کی و بهرامبه ر وی
 تشتی پاره دان).
خریش (Xerîş): سه لخ (جهی
 سه لختی) - ترانه و پی ترانک.
خز (Xez): کوژک (گیاننه وهره کی
 بچوویکی ب چچکه، وه کی
 سفوره یه و کوربا وی درپژه و تیر
 موی یه، که قلی وی قه هوائی یان
 ب رهنگی خوه لیپ یه و بن حه فکا
 وی سپی یه. پرانیجا جاران ب
 شه ف دهر دکه قیت و فرندین
 بچویک دگربت و خوینا وان
 دمیتیت، ههروه سا مار و مشکا
 ژی نیچیر دکه ت و که قلی وی
 گرانبهایه).
- خزان (Xezan):** پاییز، وهرزی
 پاییزی - خشوک (هه ره که سی یان
 هه ره تشتی وه کی ماری ب ریشه
 بچیت).
خزرک (Xezrek): ترس.
خزندگان (Xezendêgan): نه و
 دهسته یه ژ گیاننه وهره کو وه کی
 ماری بریشه دچن (ئانکو خوه
 دخوشین)، مه رج نینه کو ب پی
 بن یان د بی پی بن، هنده ک ژ وان
 وه ک نمونه: (تمساح، مارگوبسه،
 مار، کوبسه له) نه.
خزیر (Xezîr): خولی یا هیشتا
 گهرم، یان ژمی هیشتا ئاگر دنا فدا
 هه بیت.
خس (Xes): پوش و په له خ -
 مرۆقین شویشتی و چونه.
خسانیدن (Xesanîden): جوبتن -
 له ق دانان.
خسبانیدن (Xesbanîden):
 نقانندن.
خسبیدن (Xesbîden): نقشتن، د
 خه و چوون.
خستر (Xester): بنیره:
 (خرفستر).
خستن (Xesten): ئیشاندن،

خسودن (Xusûden):

دروین (دروینا گیای ژئوردی).

خش (Xuş): خهسوی. ههروهسا

په یقیین (خوش، خشو، خسور،

خشامن، خشتامن، خشدامن،

خوشدامن، خاش) ژی لکارن.

خش (Xeş): سه لینه کا بچویک ل

سه ر هه ر تشته کی.

خشاب (Xeşab): ساجوړی

فیشه کا.

خشار (Xêşar): گیای ب زبان یان

چقین بی مفا کو پیتقی ناده کرنی

و که زاختنی بن.

خشت (Xêşt): لینه، که ریچی نه

قه لاندی - خشت، رما بچویک (کو

جوړه کی چه کی بوویه و د که فن دا

دهاته بکارئینان).

خشته (Xeşte): هه ژار،

دهستکورت، مفلس.

خشک (Xuşk): بی تاښ - هسک -

چرمسی.

خشکانج (Xuşkanec): لاواز،

له غه ر.

خشکاندن (Xuşkanden): هسک

کرن، چرمساندن.

خشکیدن (Xuşkîden): هسک

بریندار کرن. په یفا (خسته: Xes-

tê) هه ر ژ قی ژئوده ری یه، نانکو:

ئیشاندی، بریندار، نه خواهش،

خودان ئیش، وهستیای و رینج

دیتی ژ بهر کارى زیده یان برینا

ریکین ب قه کیش. ههروهسا

په یفا (خستگی: Xestêgî) ژی

ژ قی ژئوده ری یه، نانکو:

ماندیوون، وهستیان.

خستو (Xestû): که سی کو دان

پیدانی ب تشته کی بکه ت -

به رک، وه کی: (به رکین مژمژا و

خوخا و خورمی و..... هتد)، بو قی

نانکوی (خسته و هسته) ژی

لکاره.

خستوانه (Xestevane): جلکین

کو ده رویشا دکرنه بهر خوه و نه ف

جلکه ژ هریی دهاتنه چیکرن.

خسر (Xusur): خه زویر و خه سوی.**خسر (Xeser):** ئاښا کو ژ بهر

زیده بوونا سه رمایی د

قه رسیت (جمد)، ههروهسا

په یقیین: (یخ، هسر، هسیر،

هتسه، کاشه) ژی لکارن.

خسرو (Xusro): شاه - نازناقی

چه ندین شاهین ساسانی یانه.

- بوون - چرمیسن.
خشم (Xeşm): قههر، توره.
خشمگین (Xeşmgîn): قههری،
 توره‌بووی.
خشن (Xeşên): گر(به‌روفاژی په‌یفا
 هویر) - زفر.
خشنگ (Xeşeng): سهر که‌چهل -
 حوچ، حوت، که‌سئ کو سهرئ وی
 موی لی نه‌بت.
خشنود (Xuşnûd): شاد،
 خوه‌شحال، که‌یفخوه‌ش.
خشنی (Xuşnêy): ژنا خرابکار،
 قه‌جبه.
خشودن (Xuşûden): که‌زاختن (یا
 دارا).
خشوک (Xeşûk): بیژی.
خفت (Xêft): گری(گری یا کنفی
 یان وهریسی).
خفت (Xuft): نشست.
خفتان (Xeftan): جل و به‌رگین
 شه‌ری.
خفتانیدن (Xuftanîden): نغاندن
 - گه‌فزاندن - گریل‌کرن.
خفتک (Xuftek): کابویس.
خفتن (Xuften): نشست، د‌خه‌و
 چوون.
خفتی (Xêftî): رستکا زیری کو
 دمینیسته ب‌حه‌فکئ قه و شور
 نابیته سهر سینگئ، گه‌رده‌نی.
خفده (Xefde): چه‌میای، خوه‌هر.
خفرگ (Xefreg): بی غیرهت، بی
 نامویس - پویچ، بی سنج -
 نه‌حمه‌ق.
خفگی (Xefêgî): تن‌گه نه‌فه‌س -
 خه‌ندقین ب‌کنفی یان ههر
 تشته‌کئ دی.
خفه (Xefê): خه‌ندقی.
خفیدن (Xefîden): بی‌هن
 هلکیشان - بیهنشتن - په‌سه‌ندکرن
 - سهرنیاس - ناقدار، ب‌ناث و
 ده‌نگ.
خشک (Xekuşk): گوزکئ
 نه‌خشاندی و ره‌نگین بی کوژ
 ته‌قنا تایبهت ب‌جیرکافه هاتیبسته
 چیکرن.
خل (Xul): کیم عاقل - نه‌حمه‌ق -
 هه‌بله - خوه‌لی.
خل (Xêl): ئافا کوژ دفنا مروقی
 یان گیانه‌وهره ده‌یته‌خوار.
خلاش (Xelaş): هوسه و هه‌را،
 ده‌نگ و دؤر - نه‌ردئ ربسی.
خلاندن (Xelanden):

پي دهاژون - هه ر تشته کي سهر تيژ
 کو بچيته د تشته کي ديرا،
 وه کي (شويزن، ستری، سيخ
 و.....هتد) - پويچ و بي مفا -
 دنگ و دۆر، هوسه و هه را.
خم (Xem): خوهر، خووار،
 وهر ياداي.
خم (Xum): گوزکي مه يي يان
 سيهکي يان ناقي - داهۆل.
خما خسرو (Xumaxusro): ناقي
 ئيک ژ ناههنگين که قنين موزيکا
 ئيراني يه.
خماش (Xemaş): گليش.
خمان (Xeman): کشان (کشانان
 تيره اقيژي).
خماندن (Xemanden): چه ماندن،
 خوهر کرن.
خمانيدن (Xemanîden): ب زار
 تشته کي يان که سه کي فه کرن.
خماپاره (Xumparê): گوللا توپي.
خمخانه (Xumxanê): مه يخانه،
 مه يکه ده - دل (صوفي ل شوينا
 په يشا دل، زاراوي خمخانه بکار
 دئين).
خميازه (Xemyazê): باوشکين
 خه وي.

تيراکرن (وه کي شويزن يان ستری
 و.....هتد کو بکه نه د له شي را.).
خلاوه (Xelave): سه رگه ردان،
 چه يران، ب دنبايي که فتی.
خلبان (Xelean): فرۆکشان،
 شوفيري فرۆکي.
خپله (Xelpele): چه وتی - فهد و
 فيل - کاري نه ريک و پيک.
خلخ (Xellux- Xullex): ناقي
 کي مه نه ته وه کا تورکا بو ل نيزيکي
 (سيحون) کو لجه م شاعرين که فن
 د ناقدار بوون ب جوانی و ده لاليي
 و مشه د هۆزاني خوه دا بکار
 ثابينه. ههروه سا (خلخ، خرلق،
 قرلق) ژي لکارن.
خلر (Xuller): که ليک، که لينوک -
 ناقي باژير که کي يه ل نيزيک
 باژيري شيراز کو تربی وي يي
 ناقداره، ب تاييه تي بو چيکرنا
 مه يي.
خلن (Xulên): کلميشوک.
خلوليا (Xulûlêya): نه خوه شي
 يه کا ده ماغي يه (دهيت وه کي
 ديناتیی) - زرشه رمی - زرشه رم -
 نه ترسی.
خله (XeLe): به فري يا کو قايکي